

ТМ	Г. XXXVII	Бр. 4	Стр. 1935-1958	Ниш	октобар - децембар	2013.
----	-----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 504:316.774

Прегледни рад

Примљено: 24. 02. 2012.

Ревидирана верзија: 19. 03. 2013.

Одобрено за штампу: 02.12. 2013.

Наташа Симеуновић Бајић

Мегатренд универзитет

Факултет за културу и медије

Београд

Александра Мајдаревић

Сингидунум универзитет

Факултет за економију, финансије и администрацију

Београд

Љиљана Манић

Мегатренд универзитет

Факултет за културу и медије

Београд

УЛОГА МЕДИЈА У КОНСТИТУИСАЊУ ЈАВНОСТИ О ЕКОЛОШКИМ КРИЗНИМ СИТУАЦИЈАМА У СРБИЈИ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА „ТУЖНЕ МОРАВЕ ”*

Апстракт

Савремени свет је суочен са великим еколошким проблемима који су последица друштвених, демографских и економских фактора. Међу тим проблемима, веома значајно место заузима недостатак воде и њено загађење. О значају и недостатку воде на планети јавност у Србији није у довољној мери упозната. На Земљи се за потребе људи може искористити мали део водних ресурса, а квалитет пијаће воде све више се смањује. Посебно јавност мало зна о стању вода у Србији. Као земља која је деценијама била изложена многобројним друштвено-политичким кризама, Србија је веома мало рачуна водила о заштити природне средине и о развијању еколошке свести код свих грађана. Након 2000. године, држава је ушла у процесе демократизације, европеизације, јачања грађанског друштва и убрзавања транзиције, али у области заштите животне средине постоји очигледан дисбаланс између нормативног оквира и праксе. Велики број закона усклађен је са европским законодавством чиме је начињен највећи напредак у овој области. Међутим, ефекти напретка на пољу заштите животне средине нису довољно познати јавности јер еколошке теме заузимају врло мало простора

vasariste@gmail.com

* Овај рад представља део истраживања на пројекту број 47007 (*Географија Србије*) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1936

у медијима у Србији. Зато је циљ овог рада да на основу једне студије случаја о загађењу реке Јужне Мораве утврди каква је улога медија у конституисању јавности и развијању еколошке свести грађана о заштити ове реке.

Кључне речи: еколошка свест, одрживи развој, Јужна Моравa, загађење, јавност

THE ROLE OF MEDIA IN THE FORMATION OF PUBLIC OPINION ON THE ENVIRONMENTAL CRISIS IN SERBIA: THE CASE STUDY OF “TUŽNA MORAVA (SAD MORAVA)”

Abstract

The contemporary world is facing serious ecological problems as a result of social, demographic, and economic factors. Among these problems, water pollution occupies an important role. The public in Serbia is not sufficiently informed about the lack of water on the planet. In Serbia, a country that has been subjected to numerous socio-political crises for decades, very little attention is given to environmental protection and the development of ecological awareness. Therefore, this paper is a case study on the pollution of the river South Morava (Južna Morava). The aim of this paper is to establish the role of the media in forming public opinion and developing ecological awareness on the protection of the river.

Key Words: ecological awareness, sustainable development, the South Morava, pollution, the public

УВОД: О ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ И ЗНАЧАЈУ ВОДЕ

Услед великог технолошког напретка, брзог економског развоја, демографског раста и све већег искоришћавања еколошких ресурса, савремени свет је суочен са проблемима који се тичу хуманог одрживог развоја у смеру задовољавања еколошких, економских и друштвених фактора, а у складу са одговорношћу и према садашњим и према будућим генерацијама. Концепт одрживог развоја постао је актуелан у научном и јавном дискурсу седамдесетих година 20. века. Најугицајнија студија у овом домену била је „Границе раста” (Limits to growth) из 1972,¹ коју су потписали Донела Медовс и сарадници са

¹ Исти аутори су објавили студију *Beyond the Limits 1992*, у којој су изнели закључак да је људска врста већ прешла границе капацитета које планета може да

Масачусетског института. То је заправо први извештај Римског клуба у коме је изнет модел демографског раста и његова веза са искоришћавањем еколошких ресурса, недостатком хране и загађивањем природне средине. У извештају се наглашава да наставак раста индустријске производње може довести до озбиљног угрожавања екосистема и исцрпљивања природних ресурса (Meadows, Rangers, & Meadows, 1974). После тога објављен је други извештај „Човечанство на раскршћу” (Mankind at the Turning Point) (1974) и затим још неколико извештаја, а сви су² заправо указивали на „антропогену условљеност еколошке кризе и неопходност усклађивања индустријског развоја и економског раста са потребом очувања и заштите животне средине” (Милтојевић, 2011, стр. 640).

Велико интересовање истраживача за концепт одрживог развоја на свим нивоима друштвене организованости утицало је на усвајање веома значајних међународних конвенција и декларација. Прва од њих која се фокусира на хумани развој је Декларација Конференције Уједињених нација о животној средини (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment) из 1972. и усвојена је у Стокхолму на првој конференцији УН поводом овог питања. У њој је посебно истакнута заштита природног окружења. Међутим, најважнији документи који се односе на концепт одрживог развоја усвојени су 1992. у Рио де Жанеиру на Конференцији Уједињених нација о заштити животне средине и развоју (United Nations Conference on Environment and Development). Од неколико усвојених докумената на тој конференцији, Агенда 21, као глобални акциони план одрживог развоја, показала је у претходне две деценије највећи успех. У Јоханезбургу је 2002. године одржан светски самит „World Summit on Sustainable Development Rio+10”, а „Earth Summit Rio+20” одржан је у јуну 2012. године, поново у Рио де Жанеиру, стављајући акценат на две теме: зелена економија и институционални оквир одрживог развоја.

Одржавање наведених конференција и самита показује да је стање у којој се наша заједничка планета налази врло алармантно. Тачка на којој се природа и човек сусрећу данас не може бити одржива ни на једном нивоу друштвене, економске и еколошке организованости. Човек је, не водећи довољно рачуна о границама природних ресурса, својим активностима уништио многе природне еко-

поднесе, а 2004. студију *Limits to Growth: The 30-Year Update*, у којој износи сличне резултате и предвиђају сличне сценарије.

² Поред извештаја и следеће публикације указују на исти проблем: Rachel Carson (1962) *Silent Spring*; Annie Dillard (1974) *Pilgrim at Tinker Creek*; Robert Solow (1974) *The Economics of Resources or the Resources of Economics*; Wendell Berry (1977) *Unsettling of America: culture & agriculture*

стеме и довео бројне животињске и биљне врсте до истребљења. Уколико се не предузму радикалније мере на локалном, регионалном, националном и глобалном нивоу, песимистичке антиципације могле би се у кратком временском периоду обистинити.

Србија, као земља која је деценијама била изложена великим друштвеним, политичким и економским проблемима, веома је мало рачуна водила о заштити природне средине и о развијању еколошке свести код свих грађана. Иако је након петооктобарске промене власти, држава ушла у процесе демократизације, европеизације, јачања грађанског друштва и убрзавања транзиције, у области заштите животне средине постоји очигледан дисбаланс између нормативног оквира и праксе. Велики број закона усклађен је са европским законодавством³, усвојене су стратегије, донете препоруке, осмишљени програми, планови и дугорочни циљеви. У складу са општом политиком кандидатуре за чланство у Европској унији, Србија је донела „Националну стратегију одрживог развоја” 2008. године, а „Акциони план за спровођење Националне стратегије одрживог развоја” за период 2009–2017. усвојен је тек 2009. године. На основу „Националне стратегије” у њему су дефинисани:

- 1) специфичне мере и/или активности за спровођење Стратегије;
- 2) надлежне институције и партнери у спровођењу мера и/или активности;
- 3) рокови за спровођење мера и/или активности;
- 4) укупни трошкови спровођења мера и/или активности и извори финансирања. (Акциони план за спровођење Националне стратегије одрживог развоја)

Међутим, ефекти реализације ових докумената мало су видљиви у пракси. Нерешени проблеми који се односе на депоније смећа, недовољан број контејнера, управљање отпадним водама, нерационално управљање водом за пиће и за наводњавање, нелегалну и непланску сечу шума, нерационално управљање енергијом, нестабилни енергетски систем, непостојање инвентара угрожених врста, представљају само један део планираних активности које нису почеле да се остварују.

О значају и недостатку воде на планети⁴ јавност у нашој земљи није у довољној мери упозната. На Земљи се за потребе људи

³ Поред усклађивања са европским законодавним оквиром, у процесу придруживања Европској унији веома су важна још два елемента: развој економских инструмената и изградња административних и институционалних капацитета.

⁴ Због загађења воде на нашој планети умре годишње око 1.7 милиона људи, од чега су 90% деца. Да би се произвео само један килограм хране потребно је најмање 2000 литара воде. На пример, за један килограм меса потребно је 15 000 литара воде. Погледати детаљније у: Clarke, & King. (2004).

може искористити мали део водних ресурса. Због великог демографског раста, квалитет пијаће воде све више се смањује. Посебно јавност мало зна о стању вода у Србији. Најчешће постоји заблуда о томе да је Србија хидролошки једна од најбогатијих земаља. Тој заблуди доприносе и оптимистични судови одређених стручњака (Ђорђевић, и Дашић, 2004).⁵ Заправо, ако се посматра из различитих аспеката, Србија хидролошки није богата земља и највећи проблем представља неумерено загађивање воде које долази из различитих извора. Око 84% река у Србији не извире на њеној територији.

„Пошто Србија располаже просечно само са око 1.550 м³ по становнику годишње домаћих вода, а постоје и подручја на којима је то чак мање од 500 м³ по становнику годишње (нпр. Шумадија) – јасно се уочава да је Србија сиромашна водом, и да ће бити присиљена да се добрим делом ослања и на транзитне воде, уз све ризике које таква стратегија носи у погледу количине и квалитета” (Вујошевић, и Петовар 2008, стр. 137).

По подацима Агенције за заштиту животне средине две трећине подземних вода у Србији је загађено (Живановић, 2008), а чак 80% отпадних комуналних вода одлази у реке (Политика, Танјуг). На канализациону мрежу прикључено је само 35% домаћинства, термоелектране производе више од 5.5 милиона тона пепела годишње који у великој мери загађује воде, а више од 70% рудника у Србији налази се у близини река (Екогеа). Такође, процена употребљивости воде за наводњавање не обавља се ефикасно (Белић, Савић, и Белић, 2003), Србија је врло угрожена ерозивним процесима (Вукадиновић, 2003), а не постоји ни информатичко-техничка и експертска подршка у интегралном управљању водама, на пример у сливу реке Дрине који је по квалитету воде при врху (Дивац, Грујовић, и Ђорђевић, 2004). Делови неких река претворени су у колекторе отпадних вода и депоније. Такви су управо делови реке Јужне Мораве са којима се јавност упознала тек пошто су појединци снимили кратак филм и поставили га на веб-сајт „Јутјуб“ (YouTube), након чега су и други традиционални медији уврстили случај загађења реке у своје агенде. Због тога овај рад има неколико циљева:

- да утврди значај алтернативних нових медија у обликовању дневног реда у традиционалним медијима и у скретању па-

⁵ Тумачећи „забрињавајућу необавештеност јавности” о врло тешкој ситуацији недостатка воде и енергије у свету и у Србији, аутори износе изузетно озбиљан суд о погрешним представама најистакнутијих интелектуалаца и целокупне јавности о богатим водним и енергетским ресурсима Србије. Међутим, овај суд у њиховом научном раду није поткрепљен истраживањима. Значај помињања на овом месту јесте потреба да се иницира широка јавна и научна расправа о стању вода и водним ресурсима у Србији.

жње јавности на проблеме који се тичу заштите животне средине

- да опише у коликој је мери овај проблем био медијски актуелан
- да протумачи утицај медија на конституисање јавности и на могућности испољавања оних њених фаза које су у блиској вези са институционалним процесима доношења одлука.

ТЕОРИЈСКЕ И МЕТОДОЛОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ

Еколошка криза је показатељ и последица неодговарајућег управљања природним окружењем. Међутим, њен најдубљи корен треба тражити у антропоцентризму који је у дугом историјском периоду у потпуности објективизирао природу. У том смислу Пламвуд наводи да је направљен „радикални дисконтинуитет” између активног субјекта, дакле, човека, и пасивног објекта, тј. природе (Plumwood, 2002). Ово се посебно односи на западну културу и њен техничко-технолошки напредак који се кретао у смеру све веће деструкције природе. Последице су видљиве у неравномерној расподели коришћења ресурса у развијеним и неразвијеним земљама. Када се у обзир узме еколошки отисак, како наводи Хауел, у просеку развијене земље конзумирају 6.4 глобалних хектара⁶ биокапацитета по особи, док неразвијене земље користе свега 0.8 хектара по особи, а Сједињене Америчке Државе чак 9.7 иако је њихов национални биокапацитет 4.7 глобалних хектара по особи (Howell, 2007). Извештаји о еколошком отиску недвосмислено указују на то да људска популација на Земљи живи изнад капацитета своје планете. Према подацима из извештаја Светског фонда за природу WWF⁷ „Living Planet Report” из 2010. године међу десет држава са највећим еколошким отиском налазе се Уједињени Арапски Емирати, Белгија, Сједињене Америчке Државе, Канада, Аустралија и Кувајт. Велики еколошки отисак имају и државе у окружењу, али и отисак Србије, иако нешто мањи, упозорава на неодрживост коришћења њених природних ресурса.

Због оваквог нехармонизованог и дисконтинуираног односа између човека и природе, једна од најважнијих мера за успостављање хуманијег односа према природи јесте развијање еколошке свести. Одрживи развој није могућ без постојања еколошке свести код

⁶ Према методологији рачунања еколошког отиска, глобални хектар (gha) представља један хектар биолошки производне површине са просечним светским приносом. Погледати детаљније у: Методологија рачунања глобалног отиска.

⁷ World Wide Fund for Nature (Светски фонд за природу), међународна организација за заштиту природе која има представништва у 90 земаља. Погледати више у: Србија живи изнад могућности својих природних ресурса.

свих субјеката на релацији природа – друштво – култура. Еколошка свест подразумева знања о очувању природног окружења, вредности које афирмишу здраву природну средину и право грађана на здрав живот.⁸ Еколошка свест треба да буде последица добре еколошке политике⁹ како би се сваки појединац активно укључио у очување природног окружења у складу са одрживим развојем. Међутим, развијање еколошке свести зависи од многих фактора и при њеном разматрању мора се водити рачуна о специфичностима одређеног друштвеног контекста:

„Еколошка свест се у контексту Србије мора посматрати као резултат деловања више фактора: од конкретних еколошких проблема и степена утицаја еколошких активиста (као „подстицаја одозго”), преко концепције медијског извештавања о еколошким проблемима (као медијатора), до деловања националних и глобалних институција (као „подстицаја одозго”), а све у оквиру специфичног друштвеног контекста” (Пајванчић и Ристић 2011, стр. 552).

У савременом свету, ако изузмемо стручњаке који се баве екологијом, сазнања грађана¹⁰ о заштити човекове околине најчешће се базирају на личном искуству и информацијама посредованим медијима масовног комуницирања.

⁸ Еколошка свест дефинише се на различите начине у зависности од научног поља у коме се сам аутор налази. Врло често су у њеном одређењу садржани појмови који се односе на то да је еколошка свест социјална и/или историјска категорија. За потребе овог рада најадекватнија је дефиниција која наглашава да „еколошку свест чине не само сазнања о односу природе и друштва, о нарушавању еколошке равнотеже и потреби заштите природе од деградације, већ на том сазнању и спремност појединаца и друштвених група да се ангажују у заштити природе и тиме се одговорно односе према другим људима и будућим генерацијама” (Марковић, 2001, стр. 349).

⁹ Дарко Надић разматра еколошку политику у Србији у контексту демократског и политичког дефицита издвајајући три димензије стварног односа носилаца политичке еколошке моћи према грађанима: „Прво, неповерење једне власти, централне, према локалној самоуправи. Друго, то је неповерење и сумња власти, односно државне групе субјеката еколошке политике у способности перцепције еколошких проблема од стране грађана. И треће, то је питање крајње ефикасности еколошке политике и поготово питање неефикасности државне групе субјеката еколошке политике (Скупштина, влада, Министарство за животну средину и просторно планирање, ресорни министар, итд).“ Главни закључак ових Надићевих разматрања односи се на велику пасивност еколошке политике у Србији. (Надић, 2012, стр. 71-86).

¹⁰ Заправо човекова околина није сасвим неутралан систем будући да најважније слике о њој стварају медији, а они представљају друштвене институције помоћу којих се осмишљава стварност. Грађани о околини сазнају у највећој мери посредством медија који користе различите врсте стратегија. Те стратегије свакако само не представљају околину, него је и конструишу. Погледати истраживање: Simeunović Vajić, 2011, pp. 33-45.

Бројне су теорије које се баве утицајем медија на јавност и које покушавају да на различите начине „измере“ каквоћу и количину тог утицаја.¹¹ Све оне крећу се заправо од максималности до минималности утицаја (или обрнуто) на примаоце медијских порука, тј. ближе су једном или другом полу у зависности од начина истраживања. Кац је још пре више од две деценије класификовао већи број ових теорија у четири парадигме: доминантну парадигму о ограниченим ефектима, институционалну парадигму, критичку парадигму и технолошку парадигму. У три последње поставља се по једна централна хипотеза која на најбољи начин описује утицај медија на ставове и понашања људи: медији нам говоре о чему да мислимо; медији нам говоре о чему да не мислимо; медији нам говоре како да мислимо (Katz, 1987). Опредељујемо се за другу хипотезу која баштини идеје теоретичара Франкфуртске школе (Адорно, Хоркхајмер) и посебно идеју о успостављању хегемоније коју је иницирао Грамши. У овом смислу, медији нуде само илузију о слободи избора јер не комуницирају многе теме те смо тако принуђени да бирамо између оног што нам је понуђено а што не мора бити и најважније или веома важно и сврсисходно (познат је пример о илузији избора између «кока-коле» и «пепсија»). На тај начин медији не успостављају промене него подржавају status quo друштвеног система, а јавност добровољно пристаје на понуђени консензус. Хегемонија у медијима не препознаје се у чињеници „да нам медији говоре шта да мислимо или о чему да мислимо, већ о чему да не мислимо“ (Katz, 1987). Зато се врло често дешава да је немогуће успоставити јавну дебату о питањима која нису представљена у медијима јер о њима „не треба да мислимо“. Важност неких других питања (око којих имамо илузију избора онога што је важно и неважно, боље или лошије) наглашава се перманентно. Тако, ако сагледавамо целокупан друштвени контекст, еколошка свест не може се у потпуности развити уколико еколошке теме нису заступљене у великој мери у медијском извештавању. То је основа за формирање јавности и усмеравање њене пажње ка најбитнијим еколошким проблемима. Зато се у комплексним савременим медијским условима повећава улога алтернативних медија који дају више простора различитим темама и подстичу јавне дебате.

Учешће јавности увек подразумева бољу информисаност грађана, али и њихово укључивање у процесе доношења одлука о питањима која их се тичу. Зато улогу медија схватамо као свеобухватан програм комуникацијских средстава која треба да информишу, едукују и анимирају делове јавности наглашавајући битност очувања

¹¹ Неке од теорија су: теорија о употреби медија ради задовољења потреба, теорија агенде, теорија медијских оквира, теорија култивације, теорија активне публике итд.

наше заједничке животне средине. С друге стране, информисана и едукована јавност која учествује у решавању неког еколошког проблема жели и има право да зна у којој мери је њен допринос прихваћен. Медији тако својим извештавањима о спроведеним акцијама јачају свест грађана о томе да су равноправни партнери у решавању еколошких проблема, те да су њихови предлози утицали на одлуке. Проблем који се јавља у оваквим врстама извештавања јесте недовољна стручност новинара и уредника, тј. недостатак специјализованих знања у области екологије и заштите животне средине. Додатан проблем представљају два централна дискурса која потискују друге медијске дискурсе, политика и спорт. Због тога документарни, културно-образовни и еколошки програм заузимају врло мало медијског простора. Тако јавност у Србији остаје ускраћена проблематизовања многих важних тема.

У класичној истраживачкој традицији, настанак јавности повезује се са модернизмом (његов идејни оквир чине критичко посматрање света, поверење у разум и развијање друштвене свести), који је утицао на рушење старог феудалног поретка и стварање нове капиталистичке ере уз појаву модерне државности и све јачу улогу грађанског друштва. Заправо, по мишљењу Хабермаса, кључни критеријум за дефинисање јавности и јавног мњења јесте дихотомија приватне и јавне сфере, с једне стране, и друштва и државе, с друге стране. У античкој Грчкој сфера *оикоса* (кућа) била је потпуно одвојена од сфере *полиса*, једног у потпуности видљивог и отвореног јавног простора у коме се на тргу одвијао и развијао *bios politikos* (јавни живот), а све то кроз разговор о општим пословима (Хабермас, 2012). У друштвено-хуманистичким наукама антички идеал јавности и обликовања јавног мњења сматран је правим примером добре праксе, јер је у средњем веку феудална јавност била само репрезентативна и нико није могао слободно да исказује своје мишљење (Хабермас, 2012).

Међутим, формирањем грађанског буржоаског друштва и нормативизацијом слободе штампе, појављује се на историјској позорници права грађанска јавност која у основи представља сферу приватних људи окупљених око заједничког интереса да би јавно резоновали (Хабермас, 2012). Овај модерни либерално-демократски модел јавности, заснован на просветитељским филозофским начелима, артикулише скоро идеалну ситуацију критичког размишљања. Јавност је, према томе, изузетно важан друштвени субјекат, односно група приватних људи која прва обликује, развија и саопштава своје мњење. Веома једноставно је то Липман још 1922. године објаснио: „Када људи заузимају став према догађајима они су јавност, а њихова мишљења како други треба да се понашају представљају њихова јавна мњења” (наведено према: Пантић, 2007, стр. 13).

Јавно мњење се зато формира не у вези са питањима која су у домену личних интересовања појединца, него о важним питањима од општег друштвеног значаја. Када настане јавност, она може утицати на покретање акције, јер поседује снагу и том снагом врши притисак на доносиоце одлука (Пантић, 2007).

Јавност тако има велику улогу не само у уочавању проблема, формирању неког јавног питања, већ и у проналажењу коначног решења тог проблема. Овај еволутивни процес, путања којом неко питање прође „од проблема до решења”, можемо условно назвати „животни циклус јавног мњења” (Вилкокс, 2006), и он се одвија у неколико фаза: дефинисање питања, покретање расправе, укључивање владе (законодавца), разрешење.

Зато ће овај рад на основу студије случаја покушати да утврди каква је улога медија у конституисању јавности о заштити реке Јужне Мораве. Такође, рад ће покушати да опише да ли се и на који се начин испољио циклус јавног мњења, тј. еволутивни процес од детектовања проблема до његовог решавања. Метода која се у раду користи је анализа садржаја. Она веома објективно и систематично описује посматране медијске садржаје будући да је заснована и на квантитативном и на квалитативном приступу (Бранковић, 2009). Анализирани су текстови из дневне штампе и текстови објављени на веб-сајтовима. Ови други су анализирани због праћења редоследа појављивања кратког филма и вести о њему прво на интернету, а затим на телевизији и у дневним новинама. Електронски медији су бржи у извештавању, њихова предност је у томе што вест не мора да чека следећи број, већ бива објављена одмах. Међутим, предност новинског извештавања је у томе што одређена вест стиже и до најпасивнијих крајева, укључујући читаоце најразличитијег социо-демографског профила. Са повећањем броја читалаца електронских издања дневне штампе, текстови објављени на овим сајтовима намећу се као део обавезног материјала који би требало анализирати за потребе обрађивања одређене теме. Због малог броја текстова који су објављени на ову тему, немогуће је спровести праву анализу садржаја, која би дала и статистички значајан опис. Могуће је било једино применити анализу којом се пре свега утврђује редослед појављивања текстова у различитим врстама медија, њихов број и величина, и описује начин на који су медији извештавали о овој теми. Уз овакву анализу у раду се користе и различите интерпретативне методе.

*„СИТУАЦИОНО” БУЂЕЊЕ ЕКОЛОШКЕ СВЕСТИ:
МЕДИЈИ, ЈАВНОСТ, АКЦИЈА*

Синтагма „тужна Морава” има симболичко значење. С једне стране, она описује реку Јужну Мораву, која тече углавном смером

југ-север од македонске границе до централне Србије и са Западном Моравом прави Велику Мораву, али, с друге стране, она указује на стање у ком се ова река налазила пре извесног времена. Почетком 2011. године, као последица потпуне небриге локалног становништва, локалне самоуправе и надлежних министарстава, представљала је велики еколошки проблем због загађења тока код Враћа, од села Златокоп до Врањске бање. Покривена пластичним боцама, кесам, најразличитијом амбалажом, повученом са дивљих депонија на њеним обалама, представљала је не само естетски проблем, већ и озбиљан проблем за животну околину. Локално становништво није било свесно чињенице да истом водом у коју одлаже смеће, наводњава усеве, поји стоку, користи је у разним врстама производње, вади из ње рибу за исхрану. Много људи је свакодневно гледало реку угушену смећем, али нико није покушао да укаже на проблем. Први који су схватили величину проблема били су чланови врањанског клуба екстремних спортова „Extreme”.

Интернет, електронски медији, онлајн издања дневних новина

Комуницирање посредством интернета, тј. виртуелно комуницирање представља потпуну комуникациону револуцију, јер су сви корисници интернета комуникационо равноправни субјекти (Радојковић, и Милетић, 2005). То значи да постоји директна повратна веза између оног ко шаље и оног ко прима поруку, чиме се може остварити замена улога. На овај начин корисници стално размењују различите медијске садржаје, као и искуства, идеје и мишљења о различитим темама.

Чланови клуба „Extreme” забележили су затечену ситуацију у којој се налазила река видео камером, 25. марта 2011. године, и направили кратак филм. Снимак је постављен на сајт „Јутјуб“, а убрзо затим о томе је емитован прилог на Б92 телевизији. Локална самоуправа и Министарство за заштиту животне средине Републике Србије најпре нису прихватили одговорност, односно пребацивали су је једни на друге. Након неколико дана Министарство је ипак упутило инспекцију на ову локацију.

Милан Кинђић, директор акције „Очистимо Србију” рекао је том приликом за Б92:

„Дугорочно решење за овакве слике на готово свим рекама у Србији је да се отпад одлаже на одређеним и постојећим депонијама а не дивљим. Такође велики проблем је што су и званичне депоније у Србији углавном на обалама река и сваки већи водостај одрони те депоније и дугорочно гледано једино решење је квалитетно депоновање на санитарним депонијама које ће бити изграђене по свим прописима.”

О овом случају могу се пронаћи информације на многим сајтовима, али је за предмет нашег истраживања неопходно утврдити редослед појављивања текстова и снимака. Анализом садржаја веб-сајтова добијени су подаци представљени у првој табели (Табела 1). Укупно је прегледано 38 текстова.

Табела 1. Редослед извештавања о случају „Тужна Морава” у електронским медијима и на интернету

Table 1. Order of reporting on the “Tužna Morava” case in electronic media and on the Internet

Датум објављивања текста	Веб-сајт на ком је објављен текст	Наслов текста (поста)
1. април 2011.	You Tube	<i>Тужна Морава- демо верзија, ниска резолуција</i>
4. април 2011.	You Tube	<i>Тужна Морава</i>
5. април 2011.	You Tube	<i>Tužna Morava film by Srboљub Pešić & Ilija Stanković Final Version for free TV broadcast</i>
5. април 2011.	Б92	<i>Ко је надлежан за „тужну Мораву?”</i>
5. април 2011.	Блиц	<i>Погледајте видео Еколошка катастрофа Јужне Мораве</i>
6. април 2011.	Вести онлајн	<i>Како је Јужна Морава постала Тужна</i>
6. април 2011.	Курир-инфо	<i>Велико чишћење обала Јужне Мораве 15. Априла</i>
6. април 2011.	РТС	<i>Ускоро велико чишћење Јужне Мораве</i>
6. април 2011.	Домино магазин	<i>Шокантно: Хорор на Јужној Морави</i>
6. април 2011.	Б92	<i>Чишћење Јужне Мораве 15. Априла</i>
7. април 2011.	Глас јавности	<i>Велико чишћење обала Јужне Мораве</i>
7. април 2011.	Блиц	<i>Дулић- Србија је пуна дивљих депонија, Аутор: И. Крањчевић</i>
7. април 2011.	Блиц	<i>У кориту Јужне Мораве изникао коридор смећа</i>
8. април 2011.	Б92	<i>Бројни волонтери за чишћење Мораве</i>
8. април 2011.	Курир-инфо	<i>И Словенци заинтересовани за чишћење Јужне Мораве</i>
8. април 2011.	Блиц	<i>Реке пуне пластике и детерџента</i>

10. април 2011.	Блиц	<i>Чишћење Јужне Мораве</i>
13. април 2011.	Данас	<i>Прво чишћење, онда кажњавање</i>
15. април 2011.	Б92	<i>Акција чишћења Јужне Мораве</i>
15. април 2011.	Блиц	<i>Јужну Мораву ће очистити 1000 волонтера</i>
15. април 2011.	Блиц	<i>Данас 1000 добровољаца чисти Јужну Мораву од смећа</i>
15. април 2011.	Политика	<i>Око 2000 добровољаца чисти Јужну Мораву</i>
15. април 2011.	Бета	<i>Почиње чишћење Јужне Мораве</i>
15. април 2011.	Курир-инфо	<i>Око 2000 волонтера чисти Јужну Мораву</i>
16. април 2011.	Вести онлајн	<i>Волонтери чистили Јужну Мораву од отпада</i>
16. април 2011.	Данас	<i>Сакупљено 240 кубних метара отпада</i>
16. април 2011.	Вечерње новости	<i>Ој, Мораво, пуна кеса</i>
16. април 2011.	Курир-инфо	<i>У долини Мораве прикупљено 240 кубних метара отпада</i>
16. април 2011.	Глас јавности	<i>Око 2000 волонтера чисти Јужну Мораву</i>
16. април 2011.	Блиц	<i>Из Јужне Мораве извадили телевизор, шпорете и мртве псе</i>
17. април 2011.	Глас јавности	<i>У долини Мораве прикупљено 240 кубних метара отпада</i>
17. април 2011.	Блиц	<i>Чишћење Јужне Мораве спало на војску и комуналце</i>
29. април 2011.	Блиц	<i>Уклоњене све дивље депоније дуж корита Јужне Мораве</i>
4. мај 2011.	Политика	<i>Нема спремања Србије без „зелених ревизора“</i>
25. мај 2011.	Глас јавности	<i>Још није почело чишћење Јужне Мораве</i>
25. мај 2011.	Блиц	<i>Србија воде нису започеле чишћење корита Јужне Мораве</i>
25. мај 2011.	Курир-инфо	<i>Србија воде још не чисте корито Јужне Мораве</i>
16. август 2011.	Јужне вести	<i>Акција чишћења Јужне Мораве</i>

Пошто је кратак филм о еколошкој катастрофи требало да у најкраћем року погледа што већи број људи, аутори су веома промишљено одабрали сајт „Јутјуб“, као најбољи начин да се пласира ова врста садржаја. Већ првог дана када је постављен на овај сајт, ама-

терски документарни филм прегледан је 1922 пута, према речима самих аутора (Екологија, е-магазин, 2011). Након два дана број прегледа нарастао је на 4500 (Стојковић, 2011). На поменутом сајту постоје три линка пошто су исти снимак поставила три корисника. У тренутку писања текста (фебруар 2012. године), први снимак, постављен од стране аутора 1. априла, имао је 29 562 прегледа. Други, постављен три дана касније, 2790 прегледа, и трећи, постављен четири дана касније, 2224 прегледа. Укупно 34 576.

Нешто лошије је прошла идеја реализована 7. априла, отварање странице на друштвеној мрежи Фејсбук, која је после скоро годину дана имала само 84 симпатизера. О овој теми полемисало се на неким интернет форумима (нпр. *Zeitgeist Srbija*), а текстови који се њоме баве објављивани су неколико наредних дана у онлајн издањима дневних новина.

Ипак, пласирање вести на интернету веома је важно, посебно за оне теме које се тешко пробијају на телевизији и у новинама. За разлику од традиционалних медија, интернет омогућава грађанима да у кратком року дођу до информација. На тај начин учешће у онлајн комуницирању олакшава познавање и разумевање проблема са којима се одређена заједница суочава и доприноси остваривању боље интеракције са том заједницом. Корисници интернета тако постају јавност чије поверење, подршку и разумевање политичка елита и локална самоуправа могу придобити и задржати уз поштовање начела транспарентности.

Штампани медији (дневне новине и недељник)

Овој теми посвећено је у новинама 20 текстова за шест дана. У табели 2 су подаци анализе новинских садржаја у периоду у ком је ова тема била актуелна.

Табела 2. Текстови у штампаним издањима новина

Table 2. Articles in printed media

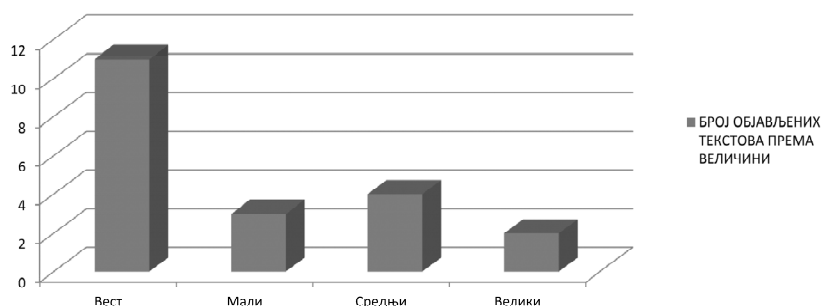
Датум објављивања текста	Новине у којима је објављен текст	Наслов текста	Категорија
6. април 2011.	Вечерње новости	<i>Од Јужне до Тужне Мораве</i>	Мали текст
6. април 2011.	Прес- региони	<i>Јужна Морава постала сметлиште</i>	Текст средње величине
7. април 2011.	Блиц	<i>Јужна Морава као коридор смећа</i>	Велики текст
7. април 2011.	Политика	<i>Чишћење „Тужне Мораве“</i>	Вест

7.април 2011.	Прес	<i>Велико чишћење обала Јужне Мораве од 15. априла</i>	Мали текст
7.април 2011.	Правда	<i>Уклањање депонија</i>	Вест
7.април 2011.	Данас	<i>Чишћење Јужне Мораве почиње од 15.априла</i>	Вест
7.април 2011.	Ало	<i>Победник-губитник</i>	Вест
8. април 2011.	Блиц	<i>Реке пуне пластике и детерџента</i>	Текст средње величине
8. април 2011.	Блиц	<i>Србија пуна депонија</i>	Вест
14.април 2011.	Илустрована политика	<i>Наше реке депонија која тече</i>	Велики текст
15. април 2011.	Блиц	<i>Јужну Мораву ће очистити 1000 волонтера</i>	Вест
15. април 2011.	Ало	<i>Почиње чишћење Тужне Мораве</i>	Вест
16. април 2011.	Блиц	<i>Из Јужне Мораве извадили телевизоре, шпорете и мртве псе</i>	Вест
16. април 2011.	Вечерње новости	<i>И реку мути политика</i>	Текст средње величине
16. април 2011.	Прес	<i>Почели да чисте реку!</i>	Текст средње величине
16. април 2011.	Политика	<i>Чишћење Јужне Мораве</i>	Вест
16. април 2011.	Данас	<i>У јуну чишћење река у Србији</i>	Вест
16. април 2011.	Правда	<i>Рукаве заврнули само чланови ДС</i>	Мали текст
16. април 2011.	Ало	<i>Почело чишћење „тужне“ Мораве</i>	Вест

Анализа је пратила које су новине објавиле текстове, када, под којим насловом и у којој величини. Из разлога што је величина тек-

1950

ста посебно важна за детаљнију обраду теме о загађењу реке, обрађени подаци приказани су и графички (Графикон 1). Највећи број текстова су кратке вести што показује да су штампана издања новина представила случај загађења реке само на нивоу информативности а не и на нивоу продубљивања и образложења обрађене теме.

Графикон 1. Број објављених текстова према величини. Категоризација извршена у односу на површину коју текст заузима у новини (површина до 200 cm^2 – вест, до 500 cm^2 – мањи текстови, до 1000 cm^2 – текстови средње величине и преко 1000 cm^2 – велики текстови).

Graph 1. Number of published articles by size; Categorization is determined based on the area of the article (area up to 200 cm^2 – mention, up to 500 cm^2 – small article, up to 1000 cm^2 – medium article, and over 1000 cm^2 – large article)

Такође, важно је утврдити и којим су се хронолошким редоследом појављивали текстови:

6. април 2011. године. Први пут се о еколошкој катастрофи на Јужној Морави пише у дневним новинама 6. априла 2011. године. О овом догађају тог дана пишу само две дневне новине, „Вечерње новости” и „Прес”. У обе новине писано је о еколошкој катастрофи на Јужној Морави о којој се сазнало захваљујући осмоминутном аматерском документарном филму, који је снимео Србољуб Пешић, члан клуба екстремних спортова из Врања (Вељковић, 2011).

7. април 2011. године. Само један дан након објављивања текстова о еколошкој катастрофи на Јужној Морави, у шест дневних новина објављена је вест о почетку чишћења реке („Ало”, „Блиц”, „Данас”, „Политика”, „Правда”, „Прес”). Објављени су апели директора акције „Очистимо Србију”, Милана Кинђића, упућени грађанима Србије да би требало да пријављују загађења и дивље депоније (Стојковић, 2011). Заменик градоначелника Врања најавио је формирање кризног штаба који ће се бавити искључиво загађењем Јужне Мора-

ве, а чиниће га представници града, грађани и волонтери (Данас, 2011). Одређене су четири фазе по којима ће чишћење бити организовано (чишћење самог корита реке, уклањање узрока, омогућавање становницима локалних села да уђу у комунални програм, како не би отпад више бацали у реку или на њене обале, и на крају, увођење казнене политике коју ће у пракси спроводити комунална полиција) (Стојковић, 2011).

8. април 2011. године. „Блиц” објављује два текста о загађењу вода у Србији. Случај Јужне Мораве подсетио је на ту врсту проблема. Један текст почиње речима „Готово да нема реке у Србији чије се корито и приобаље не користе за депоновање смећа и јавног отпада” (Стаменковић, 2011). Ова реченица упућује на чињеницу да се грађани Србије свакодневно сусрећу са смећем које није прописно одложено, али да највећи проблем представља претварање река у депоније смећа. Дакле, Јужна Морава није једина загађена река у Србији. Међутим, изгледа да је за сваки случај загађења потребно најдиректније скретање пажње јавности.

14. април 2011. године. У „Илустрованој политици” објављен је текст под насловом „Наше реке, депонија која тече”, а као наслов стоји „Да ли је Србија еколошка бомба?”. Из интервјуа са Зораном Јаковљевим, екологом и сарадником у настави Факултета за примењену екологију „Футура”, читаоци могу сазнати у ком се стању налазе воде Србије и колико је неопходно проналажење трајног решења у виду дугорочних, темељно урађених пројеката, као и неопходности да се у читаву проблематику укључи цело друштво (Радловић, 2011). Овде је већ видљив напор новинара да од паушалних процена о стању река у Србији крену ка коришћењу експертских знања.

15. април 2011. године. У дневним новинама „Блиц” и „Ало” објављена је изјава заменика градоначелника Врања да радови на чишћењу реке почињу. Акцији се прикључила војска, полиција, ватрогасци, сва ловачка и риболовачка удружења, и чак хиљаду волонтера (Блиц, 2011). У овим новинама наглашава се величина акције чишћења реке.

16. април 2011. године. Последњег дана писања о овом случају у дневној штампи објављени су текстови у седам новина („Ало”, „Блиц”, „Вечерње новости”, „Данас”, „Политика”, „Прес”, „Правда”). У четири текста нагласак је стављен на учешће министра у читавој акцији и његовим изјавама, а у исто толико текстова („Вечерње новости”, „Политика”, „Правда”, „Прес”), наводи се и да су у акцији учествовали само припадници ДС-а (Правда, 2011), док су сви остали били заузети, укључујући градоначелника Врања и чланицу градског већа задужену за екологију (Стојковић, 2011). Министар је најавио велико спремање Србије за 4. јун 2011. пошто је установљено да

је стање у ком се налазе реке Србије алармантно (Политика, 2011). Јасно се уочава да је главни актер медијске приче о чишћењу реке био надлежни министар, а поред њега и познатији политичари због чега други „непознати” актери остају скрајнути.

И штампана издања новина и веб-сајтови извештавали су о овом случају више из перспективе таблоидног него истраживачког новинарства. То се посебно препознаје у следећим насловима: „Од Јужне до Тужне Мораве” (Вечерње новости), „Из Јужне Мораве извадили телевизор, шпорете и мртве псе” (Блиц), „Ој, Мораво, пуна кеса” (Вечерње новости, веб-сајт), „Рукаве заврнули само чланови ДС” (Правда), „И реку мути политика” (Вечерње новости), „И Словенци заинтересовани за чишћење Јужне Мораве” (Курир-инфо). Чак и без детаљног читања текстова, читаоци само на основу наслова могу сазнати појединости из дневно-политичких дешавања (који су политичари учествовали у акцији, а који нису), да ли су и друге земље заинтересоване за акцију чишћења реке, и шта је све пронађено у кориту ове реке. Међутим, иако се пажња јавности највише привлачи метафоричним, индикативним и сензационалистичким насловима, прави начин да се у потпуности обради тема која захтева специјализована знања у области еколошке политике, надлежности републичких и локалних институција, и заштите животне средине, јесте добра новинарска пракса која подразумева истраживачко новинарство, неколико извора, адекватне информативне и дескриптивне наслове, и јасноћу публицистичког стила. Из свих текстова који су објављени о овом случају, јавност је могла делимично да се упозна са количином и степеном загађености (не посредством званичних проверених података него преко употребе метафоричних израза и живописних слика као и преко апроксимативних навода), са почецима акције чишћења и са иницијаторима (творцима кратког филма), али не и са оним „шта је било даље”, тј. са последицама те велике акције. Медијска прича у штампаним издањима завршава се 16. априла, а на интернету 16. августа 2011. године.

Из наведене анализе могуће је утврдити „животни циклус јавног мњења” (Вилкокс, 2006) који јесте имао неколико фаза, али су поједине фазе биле слабо изражене:

- Дефинисање питања – активистичка група са специјалним интересовањима (у овом случају чланови клуба „Extreme”) покреће питање загађења реке Јужне Мораве. Ова група нема моћ да промени стање, али служи као главни „покретач питања”. Питање загађења реке дефинисано је постављањем осмоминутног филма на веб-сајт You Tube.
- Покретање расправе – кроз извештавање у медијима питање привлачи све већу пажњу јавности и део грађана постаје свестан проблема. У расправу се укључују особе које су ау-

торитети у области заштите животне средине и питање се посматра као део ширег друштвеног проблема: загађење свих река у Србији, заштита животне средине, еколошка криза, одрживи развој итд. Како се све већи број људи укључује тако почиње да се развија и њихова еколошка свест. Иако је снимак на веб-сајту имао више од 34000 прегледа, а у штампаним медијима објављено 20 текстова у кратком периоду, не можемо говорити да је ова фаза у потпуности остварена јер није дошло до стварања шире расправе о загађењу свих река у Србији, заштити животне средине, другим еколошка кризама, одрживом развоју итд.

- Укључивање владе (законодавца), тј. званичних надлежних институција – ово је први корак у погледу разрешења. У јавности се у овој фази већ стварају велике групе које постају свесне утицаја који проблем има на њих лично. Захтеви да влада нешто предузме све су јачи и одлучнији. У овом случају укључивање владе је краткорочно: у што краћем временском периоду треба постићи најјачи ефекат. Укључивање представника владе у случај чишћења реке Јужне Мораве показало је сву мањкавост њихове бриге о заштити природне средине и о развијању еколошке свести код свих грађана Србије. Медијска пажња коју је акција привукла делом је искоришћена за промоцију појединих представника власти.
- Разрешење – фаза разрешења почиње када изабрани званичници осмишљавају законе или постојеће законе тумаче на начин који доприноси решењу проблема. Доносе се конкретне одлуке о решавању проблема или се формирају организације и именују појединци задужени за њихово спровођење. У случају „Тужна Морава” одлука о решавању проблема загађења реке реализована је кроз велику акцију чишћења у коју су били укључени војска, полиција, ватрогасци, ловачка и риболовачка удружења, волонтери. На нивоу локалне самоуправе формиран је Кризни штаб, прецизиране су фазе у којима ће проблем загађења Јужне Мораве бити решен, а акција чишћења спроведена је само двадесет дана од постављања снимка на веб-сајт. На нивоу републике најављена је шира акција чишћења, увођење казнене политике, појачани надзор комуналне полиције и укључивање становника локалних подручја у комунални програм и едукацију.

ЗАКЉУЧАК

Иако је у Србији број непрофитних организација које се баве екологијом нагло повећан од деведесетих година XX века, свест шире јавности о значају заштите животне средине није битно повећана. За то постоје бројни разлози. Издвојићемо најбитније:

- Економска криза – многи грађани живе у све тежим социјално-економским условима, уз растућу незапосленост и високу стопу сиромаштва, што утиче на њихову спремност да се баве питањима од општег друштвеног значаја.
- Активности професионалних служби – мислећи да постоје бројне специјализоване службе, установе, стручни кадрови који су плаћени да брину о заштити ваздуха, вода и природног окружења у целини, многи грађани се дистанцирају од бављења еколошким темама.
- Слабости у васпитању – породица и школа недовољно чине да код деце развијају већу осетљивост за проблеме заштите животне средине.
- Недовољна медијска заступљеност – због значаја који имају на формирање ставова, понашање и хомогенизацију јавности, масовни медији носе велику одговорност за овакво стање. У зависности од тога како се медији укључе, они могу бити носиоци, али и препрека даљем развоју еколошке свести у јавности. Давањем већег простора у медијима овој теми, односно постављањем питања загађења воде у врх медијских агенди, подстакло би већу групу грађана да пређу из стања индиферентности у стање заинтересованости за еколошке проблеме и њихово решавање. За то је неопходна и специјализација нованара за теме екологије, и њихова едукација за писање о овој теми. Саме приче о еколошким активностима требало би пре објављивања у медијима унапредити, изменити и приближити јавности кроз уношење људске, хумане ноте. Акцент у извештавању треба ставити више на промену у животима људи коју таква акција доноси него на саме акције и оне који су их организовали (Манић, 2011).

Међутим, ова студија случаја ипак показује да се напором мале групе људи може утицати на буђење јавности у одређеним алармантним ситуацијама и развијање еколошке свести код мањег дела грађана Србије у једном краћем временском периоду. Случај загађене реке није био целовит и заокружен у свом еволутивном циклусу од детектовања проблема до његовог решавања. Он јесте прошао кроз све фазе, али ниједна од њих није показала праву снагу која би у већој мери развила еколошку свест код већине грађана. Улога алтернативних медија пре свега показала се као најважнија, јер су они

утицали на то да се ова тема уврсти и у медијске агенде традиционалних медија. Аматерски документарни филм од осам минута ипак је довео до чишћења реке, отклањања акутног проблема и увођења казнене политике. Проблем је одавно постојао, али је требало да се нађе покретач питања. Према изјави тадашњег министра, Оливера Дулића, јасно је да су надлежни органи углавном упознати са стањем на терену, али да би се покренула било каква конкретна акција, очигледно је потребно да се делује притиском јавности (Стојковић, 2011). За сваку похвалу је иницијатива телевизије Б92, која је преузимањем снимка са „Јутјуба“ и емитовањем у свом информативном програму (где је поново препознатљив утицај алтернативних медија на промене у форматима традиционалних медија), привукла пажњу локалне и шире јавности и указала на еколошку катастрофу која постоји. Тема је била делимично медијски покривена, па је један део грађана Србије био упознат са проблемом и помно је пратио развој догађаја. Јавност је у овом случају показала да има снагу за утицај на одлуку да проблем буде решен у најкраћем року али не и да заштита ове реке буде део дугорочног плана локалне самоуправе и надлежних институција Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Акциони план за спровођење Националне стратегије одрживог развоја, Службени гласник РС. Број 22 (2009).
- Белић, С., Савић, С., и Белић, А. (2003). Употребљивост вода за наводњавање. *Водопривреда*, 35 (1–2), 37–49.
- Бранковић, С. (2009). *Методи искуственог истраживања друштвених појава*. Београд: Мегатренд универзитет примењених наука.
- Вилкокс Д. (2006). *Односи с јавношћу – стратегије и технике*. Београд: Економски факултет.
- Вељковић, С. (06. 04. 2011). Од Јужне до Тужне Мораве. *Вечерње новости*.
- Вујошевић, М., и Петовар, К. (2008). *Нови теоријски и методолошки приступи у изради стратегије одрживог регионалног развоја, Пример Златиборског региона*. Београд.
- Вукадиновић, С. (2003). Поплаве као водопривредни проблем. *Глобус*, 34 (28), 159–170.
- Дивац Д., Грујовић, Н., и Ђорђевић, Б. (2004). Улога и концепција дистрибутивног хидро-информационог система за подршку интегралном управљању водама слива Дрине. *Водопривреда*, 36 (1–2), 7–20.
- Ђорђевић, Б. и Дашић, Т. (2004). Развојне пројекте на сливу Дрине ускладити са захтевима очувања животне средине. *Водопривреда*, 36 (1–2), 63–76.
- Екогеа, „Проблем отпадних вода – комуналне, саобраћај, рударства”, <http://www.ekogea.org/problem%20отпадних%20voda.html>, датум приступа 13. 01. 2012.
- Екологија, е-магазин, “Тужна Морава”, <http://www.ekologija.rs/tuzna-morava>, датум приступа 22. 02. 2012.

- Живановић, К. (2008). Две трећине подземних вода у Србији загађене. *Данас*, http://www.danas.rs/vesti/hronika/dve_trecine_podzemnih_voda_u_srbiji_zagadjene_3.html?news_id=144717, датум приступа 13. 01. 2012.
- Јужну Мораву ће чистити хиљаду волонтера. (15. 04. 2011). *Блиц*. Ко је надлежан за Јужну Мораву? http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=04&dd=05&nav_category=12&nav_id=504305. (Датум приступа 22. 02. 2012).
- Katz, E. (1987). Communication research since Lazarsfeld. *Public Opinion Quarterly*, 51, 525–545.
- Манић, Љ. (2011). *Непрофитне организације и јавност*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Марковић, Ж. Д. (2001). *Социјална екологија*. Ниш: Просвета.
- Meadows, D., Rangers, J. & Meadows, D. (1974) (Eds.). *Granice rasta*. Zagreb: Stvarnost.
- Методологија рачунања глобалног отиска. <http://www.ekosistem.org.rs/sr/ekologija/odrzivi-razvoj/204-eko1> (Датум приступа 13. 01. 2012).
- Милтојевић, В. (2011). Култура као димензија одрживог развоја. *Теме* 35 (2), 639–653.
- Надић, Д. (2012). Значај јачања демократског и политичког капацитета у еколошкој политици Србије. *Социологија*, 54 (1), 71–86.
- Национална стратегија одрживог развоја, Службени гласник РС. Број 57 (2008) Око 80 одсто отпадних вода у Србији одлази у реке. *Политика*. <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/OKO-80-ODSTO-OTPADNIH-VODA-U-SRBIJI-ODLAZI-U-REKE-i37054.lt.html>. (Датум приступа 13. 01. 2012).
- Пајванчић, А., и Ристић, Д. (2011). Еколошка свест становника војвођанских градова на Дунаву. *Теме*, 35 (2), 549–568.
- Пантић, Д. (2007). *О дефинисању појма јавно мњење – још једном*. У: Пантић, Д. и Павловић, З., (ур.) „Јавно мњење: концепт и компаративна истраживања” (стр. 9–37). Институт друштвених наука: Београд.
- Plumwood, V. (2002). *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. New York: Routledge.
- Рукаве заврнули само чланови ДС. (16. 04. 2011). *Правда*.
- Pesic S., & Stankovic, I. *Tuzna Morava* (film). <http://www.youtube.com/watch?v=DC1yу0c0uq4> (Датум приступа: 08. 02. 2012).
- Радојковић, М., и Милетић, М. (2005). *Комуницирање, медији и друштво*. Нови Сад: Stylos.
- Радуловић, О. (14. 04. 2011). Наше реке, депонија која тече. *Илустрована политика*.
- Simeunović Vajić, N. (2011). Protected natural resources: media representations of national parks. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic SASA*, 61(3), 33–45.
- Србија живи изнад могућности својих природних ресурса. <http://www.panda.org/sr/vesti/?195713/Srbija-ivi-iznad-mogunosti-svojih-prirodnih-resursa> (Датум приступа 13. 01. 2012).
- Стаменковић, Б. (08. 04. 2011). Реке пуне пластике и детерџента *Блиц*.
- Стојковић, Ј. (07. 04. 2011). Велико чишћење обала Јужне Мораве од 15. Априла. *Прес*.
- Стојковић, Ј. (16. 04. 2011). Почели да чисте реку *Прес*.

- Тужна Морава. <http://www.blic.rs/forum/index.php?topic=7857.0> (Датум приступа 22. 02. 2012).
- Тужна Морава. <http://zeitgeistsrbija.org/forum/93-opsta-diskusija/993-tuzna-morava>. (Датум приступа 22. 02. 2012).
- Тужна Морава – демо верзија, ниска резолуција. <http://www.youtube.com/watch?v=pBai3f18MbI>. (Датум приступа: 08. 02. 2012).
- Тужна Морава. <http://www.youtube.com/watch?v=yt0yvwsQ15E> (Датум приступа: 08. 02. 2012).
- Тужна Морава. <http://sr-rs.facebook.com/pages/Tu%C5%BEna-Morava/194164060618630> (Датум приступа: 13. 01. 2012).
- Управљање водама у Србији. <http://www.ekobalans.net teme/problem-otpadnih-voda/109-upravljanje-vodama-u-srbiji.html>. (Датум приступа 13. 01. 2012).
- Хабермас, Ј. (2012). *Јавно мњење - истраживање у области једне категорије грађанског друштва*. Нови Сад: Mediterran Publishing.
- Howell, G. (2007). The North-South Environmental crisis: An unequal ecological exchange analysis. *New School Economic Review*, 2(1), 77-99.
- Clarke, R., & King. J (2004). *The Water Atlas: A Unique Visual Analysis of the World's Most Critical Resource*. The New Press: New York.
- Чишћење Јужне Мораве почиње 15. Априла. (07. 04. 2011). *Данас*.
- Чишћење Јужне Мораве. (16. 04. 2011). *Политика*.

Nataša Simeunović Bajić, Ljiljana Manić, Megatrend University, Faculty of Culture and Media, Belgrade
Aleksandra Majdarević, Singidunum University, Faculty of Economics, Finance and Administration, Belgrade

THE ROLE OF MEDIA IN THE FORMATION OF PUBLIC OPINION ON THE ENVIRONMENTAL CRISIS IN SERBIA: THE CASE STUDY OF “TUŽNA MORAVA (SAD MORAVA)”

Summary

The public in our country is not sufficiently informed about the lack of water on the planet. On Earth, a small part of water resources can be used for human needs and the quality of drinking water is being increasingly reduced. The public is particularly poorly informed about the condition of water in Serbia. According to the data from the Environmental Protection Agency and other institutions, two thirds of the groundwater in Serbia is contaminated while 80% of the sewage goes into rivers. Only 35% of households are connected to the sewerage system, power plants annually produce more than 5.5 million tons of ash, which considerably contaminates water, while more than 70% of mines in Serbia are situated near rivers. In addition, the assessment of the usability of water for irrigation is not performed effectively. Serbia is highly compromised by erosive processes and there is no IT or expert support in integrated management of water. As a country that has been subjected to numerous socio-political crises, Serbia gave very little attention to environmental protection and the development of environmental awareness among all citizens. After 2000, Serbia entered into processes of democratization, Europeanization, strengthening of civil soci-

ety, and acceleration of transition, but there is a visible imbalance between theory and practice in the field of environmental protection. Therefore, this paper used the case study to determine the most important factors that influenced the formation of public opinion and the development of citizens' ecological awareness about the protection of the river South Morava (Južna Morava) and to analyze the evolving process from the definition of the problem to its solution. The method used in this paper is content analysis. It describes observed media content in an objective and systematic way since it is based on both the quantitative and the qualitative approach. Members of the club "Extreme" recorded a video of the consequences of long-term contamination of the South Morava on March 25th, 2011, and made a short film. This video was uploaded on You Tube and was soon afterwards broadcast on the B92 television channel and then on many other media. Although the number of nonprofit environmental organizations in Serbia has increased since the 1990s, the wider public awareness about the importance of environmental protection did not significantly increase. There are numerous reasons for this state: economic crisis, activities of professional services, educational deficiencies, and insufficient media coverage. However, this case study shows that the effort of a small group of people can be influential to the development of ecological awareness in Serbian citizens. The case of the contaminated river was completed in its evolutionary cycle from detection of the problem to its solution. The role of alternative media was also very important. The amateur documentary film (eight minutes in length) led to the introduction of penal policy. The problem had existed for a long time, but there was a need to find an issue that would initiate action. The initiative of B92 television is praiseworthy. This television broadcast the video as part of its informational program (where the influence of alternative media on changes in classical media is visible) and thus attracted the attention of a wider public and pointed out to the existing ecological catastrophe.